

NORGES HØYESTERETT

Den 8. desember 2016 avsa Høyesterett dom i

HR-2016-2491-A, (sak nr. 2016/1334), straffesak, anke over dom, og (sak nr. 2016/1681), sivil sak, anke over dom,

sak nr. 2016/1334, straffesak, anke over dom:

I.

A (advokat Marius O. Dietrichson)

mot

Den offentlige påtalemyndighet (kst. statsadvokat Anne Christine Stoltz Wennersten)

II.

B (advokat Berit Reiss-Andersen)

mot

Den offentlige påtalemyndighet (kst. statsadvokat Anne Christine Stoltz Wennersten)

C (bistandsadvokat Thomas Benestad – til prøve)

D (bistandsadvokat Silje Elisabeth Stenvaag – til prøve)

E (bistandsadvokat Brit Kjelleberg – til prøve)

sak nr. 2016/1681, sivil sak, anke over dom:

F (advokat Øystein Storrvik)

mot

C (advokat Thomas Benestad – til prøve)

D (advokat Silje Elisabeth Stenvaag – til prøve)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Ringnes**: Saken gjelder straffutmåling og sivile krav ved domfellelse for menneskehandel til prostitusjon.
- (2) Ved Oslo tingretts dom 28. september 2015 ble B (B), G (G) og F (F) dømt for to tilfeller av menneskehandel som ledd i aktivitetene til en organisert kriminell gruppe, jf. straffeloven 1902 § 224 første ledd bokstav a, jf. § 60 a. F ble i tillegg dømt for overtredelse av straffeloven § 228 første ledd om legemsfornærmelse.
- (3) A (A) ble dømt for tre tilfeller av hallikvirksomhet, jf. straffeloven § 202 første ledd bokstav a, to av disse som ledd i aktivitetene til en organisert kriminell gruppe, jf. § 60 a. Tingretten kom til at de subjektive vilkår for domfellelse for menneskehandel ikke var oppfylt for hans del. A ble videre dømt for én overtredelse av legemiddeloven.
- (4) Straffen ble fastsatt til fengsel i fem år for B, fire år for G og F og to år for A.
- (5) B, G og F ble i felleskap dømt til å betale oppreisning til de fornærmede C (C) og D (D) med 75 000 kroner til hver.
- (6) D har av sikkerhetsmessige grunner skiftet navn. Av denne grunn navngis hun i det følgende og i domsslutningen med sitt tidligere navn.
- (7) F ble videre dømt til å betale 5 000 kroner i oppreisning til C for legemsfornærmelse. A ble frifunnet for Ds og Cs krav om oppreisning.
- (8) De fornærmede hadde videre krevd erstatning for inntektene fra prostitusjonsvirksomheten, som var blitt betalt til de domfelte. Tingretten mente at den ikke kunne behandle disse kravene, fordi det dreier seg om tilbakeføring av utbytte fra straffbare handlinger.
- (9) B, G og F ble også dømt til å tåle inndragning av tre biler.
- (10) Alle de domfelte og påtalemyndigheten anket til lagmannsretten.

(11) Borgarting lagmannsrett avsa 10. mai 2016 dom med slik domsslutning:

- "1. B, født 00.00.1972, dømmes for overtredelse av straffeloven § 224 første ledd bokstav a, jf § 60 a (to tilfeller), jf straffeloven § 62 første ledd til fengsel i 5 – fem – år og 6 – seks – måneder. Ved soning fragår 897 dager for utholdt varetekt, jf straffeloven § 60.
2. G, født 00.00.1993, dømmes for overtredelse av straffeloven § 224 første ledd bokstav a, jf § 60 a (to tilfeller), jf straffeloven § 62 første ledd til fengsel i 4 – fire – år. Ved soning fragår 897 dager for utholdt varetekt, jf straffeloven § 60.
3. F, født 00.00.1977, dømmes for overtredelse av straffeloven § 224 første ledd bokstav a, jf § 60 a (to tilfeller) og § 228 første ledd, jf straffeloven § 62 første ledd til fengsel i 4 – fire – år. Ved soning fragår 898 dager for utholdt varetekt, jf straffeloven § 60.
4. A, født 00.00.1980, dømmes for overtredelse av straffeloven § 224 andre ledd bokstav a og b, jf § 224 første ledd bokstav a, jf § 60 a (to tilfeller) og § 224 første ledd bokstav a (ett tilfelle) som felles straff med det forhold som er rettskraftig avgjort ved Oslo tingretts dom 28. september 2015, jf. straffeprosessloven § 348 første ledd, jf straffeloven § 62 og § 63 andre ledd, til fengsel i 3 – tre – år og 6 – seks – måneder. Ved soning fragår 686 dager for utholdt varetekt, jf straffeloven § 60.
5. I medhold av straffeloven § 35 inndras fra B og/eller G og/eller F til fordel for statskassen følgende bulgarsk registrerte kjøretøy; en VW Golf med kjennemerke [nummer], en BMW 530 med kjennemerke [nummer] og en BMW X5 med kjennemerke [nummer].
6. B, G og F betaler in solidum 200 000 – tohundretusen – kroner i oppreisning til D innen to uker fra forkynnelsen av denne dom.
7. B, G og F betaler in solidum 400 000 – firehundretusen – kroner i erstatning til D innen to uker fra forkynnelsen av denne dom.
8. A frifinnes for kravene om erstatning og oppreisning fra D.
9. B, G og F betaler in solidum 200 000 – tohundretusen – kroner i oppreisning til C innen to uker fra forkynnelsen av denne dom.
10. B, G og F betaler in solidum 400 000 – firehundretusen – kroner i erstatning til C innen to uker fra forkynnelsen av denne dom.
11. A frifinnes for kravene om erstatning og oppreisning fra C.
12. F betaler 10 000 – titusen – kroner i oppreisning til C innen to uker fra forkynnelsen av denne dom.
13. A betaler 100 000 – etthundretusen – kroner i oppreisning til E innen to uker fra forkynnelsen av denne dom.
14. A betaler 20 000 – tyvetusen – kroner i erstatning til E innen to uker fra forkynnelsen av denne dom.
15. Sakskostnader idømmes ikke."

- (12) Det var dissens i lagmannsretten for så vidt gjaldt utmåling av oppreisning til C og tilkjenning av erstatning for inntektene fra prostitusjonsvirksomheten.
- (13) B og A har anket til Høyesterett over saksbehandlingen og lovanvendelsen, subsidiært straffutmålingen. B har senere trukket anken over saksbehandlingen. Begge har videre begjært ny behandling av de sivile kravene – erstatning og oppreisning. Også de tre fornærmede har krevd fornyet behandling av disse kravene. I tillegg har F anket over de sivile kravene.
- (14) Høyesteretts ankeutvalg har tillatt fremmet ankene over straffutmålingen og har samtykket til ny behandling av de sivile kravene. Også Fs anke er tillatt fremmet. For øvrig er ankene ikke tillatt fremmet.
- (15) For så vidt gjelder *de sivile kravene* har B i hovedsak anført at de fornærmedes krav på betaling av inntektene fra prostitusjonen er et reprobert rettsforhold, og at de derfor ikke kan pådømmes av domstolene.
- (16) Prostitusjonsinntektene har utspring i straffbare handlinger. Selv om prostitusjon ikke er straffbart, dreier det seg uansett om en samfunnsskadelig og uønsket virksomhet, og tilbakeføring av pengene vil stride mot ærbarhet, jf. Norske Lov (NL) 5-1-2. Tingrettens rettsanvendelse er således riktig.
- (17) Ofrenes rettssikkerhet og deres erstatningsrettslige vern er ivaretatt gjennom strenge straffer og inndragning, reglene om fri rettshjelp samt bestemmelsene i skadeserstatningsloven om erstatning for personskade og oppreisning.
- (18) Disse bestemmelsene om fri rettshjelp og erstatning oppfyller også konvensjonsforpliktelsene som gjelder ofre for menneskehandel og organisert kriminalitet.
- (19) Subsidiært er det anført at levekostnader skal komme til fradrag i inntektene, slik lagmannsretten har gjort.
- (20) Videre anføres det at oppreisningsbeløpene er satt for høyt.
- (21) B har nedlagt slik påstand:
- "1. Straffen nedsettes.**
  - 2. B frifinnes for krav om erstatning.**
  - 3. Oppreisningsbeløpet fastsettes etter rettens skjønn."**
- (22) A har sluttet seg til anførselene fra B hva gjelder kravene om betaling av prostitusjonsinntekter. Han må på samme grunnlag frifinnes for kravet fra E om betaling av hennes inntekter fra prostitusjon i Norge.
- (23) As rolle i relasjon til D og C var helt perifer, og han mottok ikke noe av utbyttet. Han må derfor uansett frifinnes for kravene om tapte prostitusjonsinntekter fra dem. Lagmannsretten har videre kommet til et riktig resultat når den på dette grunnlag har frifunnet ham for deres krav om oppreisning.

- (24) Oppreisningskravet fra E er utmålt for høyt og må nedsettes.
- (25) A har nedlagt slik påstand:
- "1. **Straffen nedsettes.**
  2. **A frifinnes for krav om erstatning fra D, C og E.**
  3. **A frifinnes for krav om oppreisning fra D og C. Oppreisningskravet fra E utmåles etter rettens skjønn."**
- (26) F har sluttet seg til anførslene fra B hva gjelder kravene om betaling av prostitusjonsinntekter, og har nedlagt slik påstand:
- "1. **F frifinnes for erstatningskrav fra D.**
  2. **F frifinnes for erstatningskrav fra C."**
- (27) D har i hovedsak anført:
- (28) Prinsipalt plikter B, A og F på erstatningsrettslig grunnlag å tilbakebetale hennes inntekter fra prostitusjonen i Norge.
- (29) Kravene til ansvarsgrunnlag, årsakssammenheng og økonomisk tap er oppfylt.
- (30) Inntekter fra prostitusjonsvirksomhet er lovlige på den prostituertes hånd, og krav om erstatning for å få tilbakebetalt slike inntekter er ikke et reprobert rettsforhold.
- (31) Det følger også av Norges konvensjonsrettslige forpliktelser at ofre for menneskehandel har krav på erstatning og restitusjon for inntekter som urettmessig er fratatt dem.
- (32) Det vil være urimelig og i strid med den allmenne rettsfølelse om bakmennene kan beholde inntektene. Også prevensjons- og reparasjonshensynet tilsier erstatningsrettslig vern.
- (33) Subsidiært må inntektene restitueres etter avtaleloven § 31.
- (34) D slutter seg til anførslene fra C med hensyn til fradrag for levekostnader, oppreisningsbeløpets størrelse og As medansvar for oppreisningserstatning.
- (35) D har nedlagt felles påstand med de øvrige fornærmede.
- (36) C har sluttet seg til Ds anførsler og for øvrig gjort gjeldende:
- (37) Det er ikke grunnlag for å gjøre fradrag for levekostnader i erstatningsbeløpene eller restitusjonsbeløpene. De fornærmede ble tvunget inn i prostitusjon, og utgiftene til husleie, kost, klær og annet utstyr var resultatet av dette.
- (38) Videre er erstatningsbeløpet for oppreisning satt for lavt.
- (39) A må være solidarisk ansvarlig for oppreisningserstatningen, som følge av hans aktive rolle i den straffbare virksomheten.

- (40) C har nedlagt felles påstand med de andre fornærmede.
- (41) E har sluttet seg til anførslene fra de øvrige fornærmede. Hennes krav er rettet mot A og gjelder prostitusjonsinntektene og oppreisning.
- (42) C, D og E har nedlagt slik felles påstand:
- "1. Lagmannsrettens dom, domsslutningens pkt. 10, stadfestes. I tillegg betaler B erstatning etter rettens skjønn til C.**
  - 2. Lagmannsrettens dom, domsslutningens pkt. 9, stadfestes. I tillegg betaler B oppreisning etter rettens skjønn til C.**
  - 3. A betaler til C, in solidum med B, G og F, erstatning etter rettens skjønn.**
  - 4. A betaler til C, in solidum med B, G og F, oppreisning etter rettens skjønn.**
  - 5. Lagmannsrettens dom, domsslutningens pkt. 7, stadfestes. I tillegg betaler B erstatning etter rettens skjønn til D.**
  - 6. Lagmannsrettens dom, domsslutningens pkt. 6, stadfestes. I tillegg betaler B oppreisning til D etter rettens skjønn.**
  - 7. A betaler til D, in solidum med B, G og F, erstatning etter rettens skjønn.**
  - 8. A betaler til D, in solidum med B, G og F, oppreisning etter rettens skjønn.**
  - 9. A, betaler erstatning etter rettens skjønn til E.**
  - 10. A, betaler oppreisning etter rettens skjønn til E."**
- (43) *Mitt syn på saken*
- (44) *Straffutmålingen*
- (45) Det skal utmåles straff for overtredelse av straffeloven § 224 første ledd bokstav a jf. § 60 a (tiltalens post I). Paragraf 224 rammer blant annet misbruk av en persons sårbare situasjon til utnyttelse til prostitusjon.
- (46) B og A, sammen med Bs ektefelle og sønn – F og G – utnyttet D og C til prostitusjon i Oslo over en periode på cirka ett år, fra 2012 til 2013. Alle prostitusjonsinntektene gikk til B, F og G.
- (47) D og C er født i 1988 i Bulgaria. D vokste opp på barnehjem og i en arbeidsanstalt. I en alder av 18 år, og uten bopel, arbeid og sosial tilknytning, ble hun "kjøpt" av B, som rekrutterte henne til prostitusjon.
- (48) C vokste opp i meget enkle kår og ble giftet bort da hun var 15 år gammel. Fra sitt andre ekteskap har hun to barn, som bor i Bulgaria. Hun er praktisk talt analfabet og har problemer med å forstå tall. Mens hun arbeidet som prostituert i Polen, ble hun "kjøpt" av B fra en annen hallik og "gitt" til G. Ifølge hennes forklaring i lagmannsretten, måtte den prostituerte jobbe dobbelt eller tredobbelt for å betale tilbake pengene hun "kostet".

- (49) D og C kom til Norge i november 2012. B var den som bestemte at de skulle prostituere seg her og som organiserte virksomheten. De andre domfelte fulgte opp det han bestemte. A hadde en medhjelperrolle; han hjalp til med å finne bolig, ordnet med bil og holdt øye med de fornærmede når de andre domfelte var forhindret fra dette.
- (50) Lagmannsretten fant det bevist at D og C var i en sårbar situasjon da de kom til Norge og så lenge de arbeidet for familien BFG. Ingen av dem opplevde at det å bryte med familien og gå ut av prostitusjonsvirksomheten, var en reell valgmulighet. De var i et fremmed land uten nettverk utover andre prostituerte, og de kunne hverken norsk eller engelsk. Lagmannsretten fant det bevist at D "gjentatte ganger" hadde vært utsatt for vold fra B.
- (51) *Tiltalens post II* gjelder overtredelse av § 224 første ledd bokstav a og knytter seg til As utnyttelse av E til prostitusjon over en tre-ukers periode i Oslo, fra september til oktober 2013.
- (52) E er født i 1971. Hun ble kjent med B i Bulgaria i august 2013, i en periode hun var arbeidsledig og på jakt etter jobb. A finansierte reisen til Norge og sørget for transport til leiligheten han bodde i. Han bestemte at hun skulle arbeide som prostituert, bestemte hvor og hvor mye hun skulle arbeide og tok pengene hun tjente. Lagmannsretten har lagt til grunn at hun ved dette ble brakt inn i det samme "regime" som de andre prostituerte fra Bulgaria. Heller ikke E opplevde at hun hadde noe alternativ til å arbeide som prostituert.
- (53) Strafferammen for overtredelse av straffeloven § 224 første ledd bokstav a er fem år. Overtredelsene etter tiltalens post I har skjedd som ledd i aktivitetene til en organisert kriminell gruppe, jf. § 60 a, og maksimumsstraffen etter § 224 første ledd bokstav a forhøyes da til ti år.
- (54) Det er to høyesterettsavgjørelser som særlig har betydning ved vurderingen av straffnivået for handlingene som foreliggende sak gjelder.
- (55) I Rt. 2006 side 111 ble straffen for grov menneskehandel, jf. § 224 fjerde ledd, utøvet som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe, satt til fengsel i henholdsvis fem og tre år for de to siktede. Saken gjaldt seks fornærmede, hvorav én under 18 år, som ble utnyttet til prostitusjon i en periode på cirka 14 måneder. De levde under til dels meget uverdige forhold med svært begrenset bevegelsesfrihet. Brutto inntjening fra prostitusjonen var omtrent 1,8 millioner kroner.
- (56) Også Rt. 2010 side 733 gjaldt grov menneskehandel. Fornærmede var under 18 år, og prostitusjonsperioden var begrenset til fem dager. I avsnitt 14 er det fremholdt at saken fra 2006 gjaldt et "atskillig grovere straffbart forhold". Straffen for overtredelse av § 224 ble for de to domfelte funnet å kvalifisere til fengsel i henholdsvis to år og ni måneder og tre år og to måneder, se avsnitt 32 og 33.
- (57) Paragraf 224 dekker forhold med forskjellige grader av grovhet. I Rt. 2006 side 111 avsnitt 46 viste førstvoterende til at prostitusjon ved misbruk av sårbar stilling "omfatter svært forskjellige forhold, fra utnyttelse av mennesker i den ytterste nød til prostitusjon med islett av frihetsberøvelse og vold, til mildere former". Han presiserte deretter:

"Et viktig generelt hensyn ved straffutmåling etter § 224 er derfor at det er tilstrekkelig rom for å dekke de ulike grader av straffverdighet ved de handlinger bestemmelsen dekker."

- (58) Utgangspunktet og lovgivers forutsetning er imidlertid at handlinger som rammes av § 224, er alvorlige forbrytelser som skal straffes strengt, jf. avsnitt 47:

"Forarbeidene til straffeloven § 224 og § 60 a gir generelt uttrykk for at disse lovbruddene er alvorlige. Flertallet i Stortingets justiskomiteé uttalte således at '[h]andel med mennesker er en kynisk utnyttelse av fattigdomsskapt sårbarhet som i første rekke rammer kvinner og barn' og at 'vi her snakker om en alvorlig form for profittmotivert og organisert kriminalitet som truer de mest grunnleggende prinsipper om menneskets verdi', jf. Innst. O. nr. 118 (2002–2003) s. 9."

- (59) Ved den nærmere vurdering kommer det inn at menneskehandel til prostitusjon har et sammensatt gjerningsinnhold, som inneholder elementer fra flere forbrytelseskategorier, jf. avsnitt 50:

"Det er ikke åpenbart hvilke andre forbrytelseskategorier de domfeltes overtredelser best kan sammenlignes med som veiledning for straffutmålingen. Gjerningsinnholdet er sammensatt; det er viktige elementer av forbrytelser mot den personlige frihet og integritet, og av seksualforbrytelse. Men selv om slike kategoriseringer er nærliggende fordi utnyttelsen av kvinnene besto i at de prostituerte seg, har As og Bs overtredelse også viktige trekk til felles med organisert økonomisk kriminalitet, som straffes strengt blant annet fordi oppdagelsesrisikoen også der regnes som begrenset, og fordi vi er på et område hvor straffen må antas å virke avskrekkende."

- (60) I Rt. 2010 side 733 kom Høyesterett til at det var grunnlag for en generell økning av straffenivået. Førstvoterende viste til "den utvikling som har funnet sted i de senere år med hensyn til økt oppmerksomhet rundt menneskehandel til prostitusjon og seksuallovbrudd som kan sies å ha tilknytningspunkter til denne", se avsnitt 17.
- (61) Førstvoterende trakk frem Norges konvensjonsrettslige forpliktelser til å gi et strafferettslig vern mot en virksomhet som vil kunne innebære et betydelig skadepotensial for ofrene, se avsnittene 18 til 22. Videre var det kommet ny viten om skadevirkningene for ofrene, se avsnitt 25, og straffenivået for voldtektsforbrytelser etter straffeloven § 192 bokstav a og b var blitt klart skjerpet, se dommen avsnitt 26.
- (62) Ved vurderingen av hvilken vekt anvendelsen av § 60 a skal ha etter tiltalens post I, viser jeg til at et hovedformål er å straffe bakmennene og andre sentrale aktører strengt, jf. Ot.prp. nr. 62 (2002–2003) side 93. Den enkelte gjerningspersonens delaktighet i samarbeidet er følgelig av stor betydning ved straffutmålingen, se proposisjonen side 52, og det fremgår på side 93 at "det ofte ikke vil være rimelig å skjerpe straffen i forhold til helt perifere aktører".
- (63) Jeg går etter dette over til den konkrete straffutmålingen.
- (64) Den foreliggende sak er mer alvorlig enn saksforholdet i Rt. 2010 side 733, men mindre alvorlig enn i Rt. 2006 side 111, hvor det var flere fornærmede, større økonomisk utbytte og hvor behandlingen av de fornærmende må anses enda mer krenkende enn i vår sak.
- (65) B organiserte virksomheten og var hovedmannen i den organiserte kriminelle gruppen. For ham må det tillegges vesentlig betydning i straffskjerpene retning at § 60 a kommer til anvendelse.

- (66) B skal straffes for to tilfeller av menneskehandel til prostitusjon av unge kvinner. Han hadde selv bidratt til den sårbare situasjonen de var i da han fikk dem med til Norge, ved at han hadde "kjøpt" dem fra andre. Det var også B som rekrutterte E til prostitusjon her.
- (67) Det må videre være skjerpene at prostitusjonen i Norge foregikk over en såpass lang periode som ett år, og at utbyttet var relativt høyt, cirka 1 million kroner. Jeg legger også vekt på at B en rekke ganger utøvde vold mot D.
- (68) Forsvareren har anført at det må være formildende at B tilsto. Tilståelsen var imidlertid ikke uforbeholden, og jeg kan vanskelig se at den kan ha særlig betydning i denne saken.
- (69) B har sittet i varetekt siden slutten av november 2013, tilsammen i 1109 dager. Selv om han har unnlatt å medvirke til foregrepet soning, har varetektsperioden vært så lang at den etter Høyesteretts praksis må tillegges vekt i formildende retning.
- (70) Lagmannsretten har utmålt en straff på fem år og seks måneder. Hensett til det forhøyede straffenivået som ble fastslått i Rt. 2010 side 733 og de sterke allmennpreventive hensynene som gjør seg gjeldende, anser jeg dette som en passende straff.
- (71) A skal straffes for medvirkning etter tiltalens post I ved å ha tilrettelagt og medvirket til familien BFGs utnyttelse av D og C, jf. § 224 andre ledd bokstav a og b, jf. første ledd bokstav a, jf. § 60 a. Han skal videre straffes for menneskehandel til prostitusjon etter tiltalens post II.
- (72) I tilknytning til post I i titalen la lagmannsretten til grunn at "A har hatt en underordnet rolle i virksomheten, men at rollen har vært viktig som tilrettelegger for salgene". Han hadde ikke direkte økonomisk fortjeneste av prostitusjonen, men som "belønning" for sine tjenester, fikk han til tider bo i leilighetene som ble skaffet med inntektene fra prostitusjonen, og han "fikk" E fra B slik at han kunne være hennes hallik.
- (73) Jeg er enig med lagmannsretten i at As perifere rolle i den organiserte kriminelle gruppen tilsier at § 60 a har liten vekt ved straffutmålingen. Men han har likevel hatt en såpass aktiv og nødvendig rolle i forbindelse med menneskehandelen at straffen isolert sett må bli streng.
- (74) Titalens post II gjelder en relativt kort periode – tre uker. Jeg legger en viss vekt på at perioden ble så kort fordi E klarte å rømme. Utbyttet fra prostitusjonen var også begrenset – i underkant av 30 000 kroner. Men A var den aktive part og la til rette for prostitusjonsvirksomheten.
- (75) A har utholdt varetekt i 686 dager og ble løslatt 13. oktober 2015. Hensett til den alvorlige karakteren av de straffbare forholdene, kan jeg ikke se at dette kan tillegges nevneverdig vekt i formildende retning.
- (76) Lagmannsretten utmålte en straff på fengsel i tre år og seks måneder. Også for A har de allmennpreventive hensynene stor vekt. Når totaliteten i de straffbare forholdene tas i betraktning, finner jeg det riktig at straffen blir noe strengere og settes til fengsel i fire år.
- (77) *Kravene på prostitusjonsinntektene*
- (78) Som jeg har redegjort for, måtte D og C betale alle sine inntekter fra prostitusjonsvirksomheten til B, F og G, mens E betalte til A. G er ikke part i saken.

- (79) Jeg ser først på spørsmålet om D og C har krav på tilbakebetaling fra B og F, og om E har krav på tilbakebetaling fra A. Det er anført to alternative grunnlag for kravene: Prinsipalt at mottakerne er *erstatningsansvarlige* for beløpene, og subsidiært at beløpene skal *restitueres*.
- (80) Etter mitt syn er det mest nærliggende å basere kravene på ulovfestede obligasjonsrettslige prinsipper om *restitusjon* av ytelser som er gitt uten å være forpliktet til det. I motsetning til erstatningsansvaret, som skal dekke skadelidtes økonomiske tap, eller – i noen tilfelle – skadevolders berikelse, dreier det seg her om tilbakeføring av verdier som mottakeren ikke var berettiget til.
- (81) Jeg finner støtte for denne tilnærmingen i avtaleloven § 31, som gjelder avtaler som er ugyldige fordi mottakeren har utnyttet en annens nødstilstand eller avhengighetsforhold til å oppnå en uberettiget fordel. Når avtalen fragås, følger det av paragrafens tredje ledd at det skal skje et restitusjonsoppgjør, hvor det som er mottatt, skal tilbakeleveres. Riktignok er det lite naturlig å si at betalingen fra de fornærmede var uttrykk for noen viljeserklæring. De har vært i en tvangssituasjon, og pengene ble tatt fra dem. Men jeg ser det slik at bestemmelsen i § 31 gir uttrykk for et prinsipp som må få anvendelse i en situasjon som vår sak gjelder, selv om forholdet ikke direkte omfattes av bestemmelsen.
- (82) Også læren om restitusjonsforpliktelser ved *condictio indebiti* gir støtte for at de fornærmede kan kreve restitusjon. Hagstrøm, "Obligasjonsrett" 2. utgave side 700, viser til at en yttelse ut fra en feilaktig pliktforestilling vil kunne ha til følge at ugyldighetsreglene i avtaleloven §§ 30 og 33 får anvendelse – "direkte eller analogisk – alt etter om man vil karakterisere oppfyllelshandlingen som en 'viljeserklæring' i avtalelovens forstand eller ikke". På side 705 uttaler han:
- "Et moment i yterens favør er det naturligvis at mottakeren burde ha forstått at han ikke hadde krav på det som ble ytet. I mer graverende tilfelle av denne art der mottakeren har skjönt at betalingen berodde på en feil, vil det kunne stride mot redelighet eller god tro at han krever å få beholde det som han har mottatt, jf. avtaleloven § 33. Da vil det uten videre foreligge et tilbakesøkningskrav ...."**
- (83) Utgangspunktet er altså at de fornærmede har krav på restitusjon av pengene som er tatt fra dem.
- (84) De domfelte har imidlertid anført at avtaler knyttet til prostitusjon er ugyldige fordi de strider mot lov og ærbarhet, jf. NL 5-1-2. Når domstolene i slike tilfelle ikke kan bidra til at avtalen oppfylles, tilsier sammenhengen i rettssystemet etter deres syn at det heller ikke kan gis dom for kravet på tilbakebetaling, hva enten dette bygger på et erstatningsrettslig eller obligasjonsrettslig grunnlag.
- (85) Til støtte for dette er det vist til Borgarting lagmannsretts dom 15. mars 2010. En prostituert som var blitt skadet av en kunde, fikk ikke medhold i sitt krav om erstatning for tapte inntekter, jf. også Nygaard, "Skade og ansvar", 6. utgåve, side 65.
- (86) Jeg tar ikke stilling til spørsmålet om fremtidige inntekter ved prostitusjon kan ha erstatningsrettslig vern. Vår sak gjelder en annen og avgrenset problemstilling; om de fornærmede kan få dom for et krav om tilbakebetaling av de midler som er blitt fratatt

dem, og om det i denne sammenheng har betydning om pengene var tjent ved prostitusjon.

- (87) Det kan ved vurderingen av dette spørsmålet ikke være avgjørende at kravet springer ut av en samfunnsskadelig og uønsket virksomhet som prostitusjon.
- (88) Jeg viser først til at kravene ikke gjelder *oppfyllelse* av en avtale med ulovlig eller støtende innhold. Videre peker jeg på at salg av seksuelle tjenester ikke er ulovlig, jf. straffeloven (1902) § 203 og Ot.prp. nr. 48 (2007–2008) side 14.
- (89) Et sentralt moment er at inntektene er opptjent som ledd i menneskehandel. I Rt. 2010 side 1537 avsnitt 21 viste førstvoterende til at "utnytting kan også skje til andre føremål, så som tvangsarbeid eller tvangstenester, medrekna tiggging, til krigstenester i framande land og til fjerning av vedkomande sine organ". Dette underbygger etter mitt syn at det er inngrepet i den personlige frihet og integritet – og ikke prostitusjonen – som står i forgrunnen ved vurderingen av om de fornærmedes krav har rettslig vern.
- (90) Konvensjonene som ligger til grunn for straffebestemmelsene mot menneskehandel og organisert kriminalitet, har bestemmelser om restitusjon og erstatning til ofrene, se FNs konvensjon 15. november 2000 mot grenseoverskridende organisert kriminalitet, artikkel 25 nr. 2, den tilknyttede "Palermo-protokollen" artikkel nr. 6 og Europarådets konvensjon om tiltak mot menneskehandel av 16. mai 2005 artikkel 15.
- (91) Formuleringene i konvensjonene er generelle og uten et presist rettslig innhold som uten videre er overførbart til norsk rett. Jeg kan ikke se at konvensjonsbestemmelsene kan tolkes slik at de forutsetter vern for inntekter i en situasjon som foreligger i vår sak. Men konvensjonsbestemmelsene gir generell støtte for at ofre for menneskehandel skal ha et reelt og godt vern mot økonomisk tap som de påføres.
- (92) Det kan hevdes at den samfunnsmessige interessen i at bakmennene ikke skal beholde utbyttet av virksomheten, er ivaretatt av straffelovens bestemmelser om inndragning. I vår sak er imidlertid inndragning ikke foretatt – etter det opplyste av kapasitetsmessige årsaker. Uansett er det etter mitt syn et selvstendig reelt hensyn at det vil være urimelig og i dårlig sammenheng med ønsket om å beskytte ofre for menneskehandel, dersom de skulle være avskåret fra å kreve opparbeidete inntekter tilbake fra bakmennene og hallikene.
- (93) Jeg er etter dette kommet til at *B og F* plikter å tilbakebetale det de mottok fra *D og C*, og at de er solidarisk ansvarlige for disse kravene. Videre skal *A* tilbakebetale det han mottok fra *E*. Jeg kommer tilbake til størrelsen på kravene.
- (94) *A* var imidlertid ikke mottaker av inntekter fra *D og C*, og han er da ikke forpliktet til restitusjon overfor dem etter obligasjonsrettslige regler. Hans ansvar må bygge på et *erstatningsrettslig grunnlag*.
- (95) Han ble frifunnet i lagmannsretten for dette kravet. Jeg er kommet til et annet resultat.
- (96) *A* var del av handlingsfelleskapet som forårsaket at de fornærmede ble fratatt sine inntekter. Hans medvirkning var forsettlig og rettsstridig, og kravene til ansvarsgrunnlag og årsakssammenheng er oppfylt, jf. Rt. 2005 side 41 avsnitt 65.

- (97) Erstatningskravet på betaling av inntektene må anses som en erstatningsrettslig vernet interesse, og jeg viser til det jeg tidligere har sagt om dette.
- (98) Jeg går etter dette over til *utmålingen* av kravene.
- (99) Lagmannsretten kom til at den totale inntjeningen for D og C var 500 000 kroner for hver av dem. Fra dette gjorde lagmannsretten – som baserte seg på at det skulle tilkjennes erstatning for økonomisk tap – et fradrag for utgifter til mat, klær, losji og utstyr til arbeidet, beregnet til 100 000 kroner for hver.
- (100) Lagmannsretten beregnet de totale inntektene for E til 28 000 kroner, og gjorde et tilsvarende fradrag på 8 000 kroner.
- (101) For så vidt gjelder Ds og Cs krav på *restitusjon* fra B og F, og Es tilsvarende krav mot A, er det avgjørende at det ikke er satt frem motkrav for dekning av utgiftene. Det er da ikke grunnlag for å gjøre fradrag i restitusjonskravene.
- (102) D og C har derfor hver et restitusjonskrav på 500 000 kroner mot B. Es krav mot A er 28 000 kroner. Saken gjelder ikke størrelsen på kravet mot F. Videre er, som nevnt, G ikke part i ankesaken. For dem blir derfor beløpet på 400 000 kroner i lagmannsrettens dom stående.
- (103) Ved vurderingen av om det skal gjøres fradrag i Ds og Cs *erstatningskrav* mot A, tar jeg utgangspunkt i Rt. 2013 side 116, avsnittene 58 og 59, hvor det uttales:

"Som A har fremholdt, er det et allment prinsipp at det ved utmåling av erstatning som utgangspunkt skal gjøres fradrag for fordeler som skadelidte oppnår ('compensatio lucri cum damno'). Ved utgravingen vil det offentlige erverve historisk kunnskap, og spørsmålet er om det ved erstatningsutmålingen skal gjøres fradrag for denne fordelten.

Etter min oppfatning er det ikke grunnlag for et slikt fradrag. Det finnes ikke noen unntaksfri regel om at det ved utmåling av erstatning skal gjøres fradrag for fordeler. Hvorvidt fradrag skal gjøres, beror på en nærmere vurdering, se Nils Nygaard, Skade og ansvar, 6. utgåve 2007, side 72–73, jf. side 79–82 og Peter Lødrup, Lærebok i erstatningsrett, 6. utgåve 2009, side 448–449."

- (104) Ved den nærmere vurdering som her anvises, legger jeg avgjørende vekt på at de utgiftene det er tale om, ikke representerte "fordeler" for de fornærmede, men var en direkte følge av utnyttelsen av dem. Det ville være støtende om de skulle tåle avkortning i erstatningskravene.
- (105) *Kravene på oppreisningserstatning*
- (106) Lagmannsretten frifant A for Ds og Cs krav på oppreisning. Begrunnelsen var denne:

"A har bistått familien BFG med tjenester og tilrettelegging, men det er ikke noe som indikerer at han har fått noen direkte økonomisk gevinst av utnyttelsen, ut over at han tidvis har fått bo hos familien mv. Han domfelles som tilrettelegger og medvirker til menneskehandel når det gjelder D og C. Etter lagmannsrettens syn er det da ikke rimelig at han skal dømmes til å betale oppreisning som solidarisk ansvarlig på like fot med de tre øvrige tiltalte."

- (107) Jeg har et annet syn på dette og viser til det jeg har sagt om As erstatningsrettslige ansvar. Han har medvirket til krenkelsene og må holdes medansvarlig for oppreisningskravene.
- (108) Lagmannsretten tilkjente D og C 200 000 kroner hver i oppreisning. E ble tilkjent 100 000 kroner.
- (109) Lagmannsretten uttalte dette om de rettslige utgangspunktene for utmålingen av oppreisningserstatningene:

"Det er ikke etablert noe standardisert nivå for oppreisning for de forholdene saken her gjelder. Størrelsen på oppreisningen må da fastsettes etter en skjønnsmessig helhetsvurdering, der det skal legges vekt på handlingens objektive grovhet, fornærmedes subjektive opplevelse av krenkelsen samt arten og omfanget av de påførte skadevirkningene, jf. Rt. 2010 side 1203 avsnitt 39. Også den faktisk utmålte straffen er et moment ved utmåling av oppreisningen, jf. Rt. 2010 side 1537 avsnitt 24. Videre må det tas i betraktning at fornærmedes behov for kompensasjon er et hovedhensyn bak oppreisningen, jf. Rt. 2012 side 1576 avsnitt 13–14. "

- (110) Jeg er enig i dette.
- (111) For D viser jeg til at det dreier seg om relativt langvarig utnyttelse til prostitusjon av en sårbar ung kvinne, som kom til Norge etter å ha blitt utnyttet til prostitusjon også i andre land, og etter å ha blitt "kjøpt" av B. Hun ble også utsatt for flere voldshandlinger fra ham. Jeg viser til det som tidligere er gjengitt fra saksforholdet. Lagmannsretten la til grunn at hun har fått psykiske skadevirkninger som det kan ta lang tid å bearbeide.
- (112) Jeg mener – i likhet med lagmannsretten – at det i lys av de alvorlige forholdene i saken, bør fastsettes en høy oppreisningserstatning.
- (113) Det er som nevnt ikke fastsatt noe standardisert nivå for oppreisningserstatning ved domfellelse etter § 224. I Rt. 2010 side 1537 – som gjaldt grov menneskehandel – viste førstvoterende i avsnitt 29 til nivået ved domfellelse til voldtekt – som på det tidspunkt var 100 000 kroner, men tilføyde at "[e]in viktig skilnad er at krenkinga ved menneskehandel gjerne er meir langvarig". I avsnitt 33 heter det:

"Når eg skal gi uttrykk for kva eg meiner gjerningspersonen bør bere, finn eg ei viss støtte i praksis ikkje minst når det gjeld oppreisingsbeløpa ved seksuallovbrot og familievald. Men det er likevel slik at det er avgrensa kor langt parallellane rekk. Menneskehandel er, som uttrykket viser, ei svært total krenking. Krenkinga i vår sak var – som eg tidlegare har gjort utførleg greie for – langvarig og omfattande."

- (114) Oppreisningserstatningen i den saken ble satt til 150 000 kroner. Lagmannsretten har tatt utgangspunkt i dette og kom frem til oppreisningsbeløpet på 200 000 kroner ut fra denne begrunnelsen:

"Den normerte oppreisningen for voldtekt er senere hevet til 150 000 kroner, jf. Rt. 2011 side 743 avsnitt 19. Selv om det i Rt. 2010 side 1537 var tale om grovere krenkelser, pågikk utnyttelsen av D i en lengre periode. Dette tilsier at oppreisningen for Ds del bør settes en god del høyere enn 150 000 kroner."

- (115) Jeg er enig i dette, og er kommet til at oppreisningserstatningen passende kan settes til 200 000 kroner.

- (116) Lagmannsretten fastsatte også oppreisningsbeløpet for C til 200 000 kroner. Om hennes situasjon heter det blant annet i dommen:

"C forklarte for lagmannsretten at hun hver dag ble vekket av de tiltalte og presset til å gå på jobb som prostituert, selv om hun ikke ville. Hun forklarte at hun var stresset og redd mens hun jobbet for dem. Hun prøvde å komme seg vekk fra familien BFG og dro til Bulgaria i slutten av august 2013, men hun ble presset og truet til å komme tilbake og arbeide for dem."

- (117) C fortsatte å arbeide som prostituert etter at de domfelte ble arrestert. Jeg er enig med lagmannsrettens flertall i at dette ikke kan være utslagsgivende ved utmålingen av oppreisningsbeløpet, og er kommet til at oppreisningsbeløpet også for henne passende kan settes til 200 000 kroner.

- (118) Lagmannsretten fastsatte oppreisningsbeløpet til E til 100 000 kroner. Prostitusjonsperioden for henne var vesentlig kortere enn for de andre fornærmede, og lagmannsretten pekte på at det er lite som tyder på at hun har hatt særlige ettervirkninger av krenkelsene. Hennes situasjon i prostitusjonsperioden er beskrevet slik i lagmannsrettens dom:

"I rettslig avhør avspilt for lagmannsretten forklarte E at A forlangte at hun skulle stå på 'gata' lenge utover natten, selv om det var kaldt. Han var misfornøyd med at hun tjente lite penger, og slo henne ved flere anledninger. E orket ikke å leve under et slikt regime, og fikk hjelp til å reise hjem til Bulgaria."

- (119) Etter en totalvurdering er jeg enig med lagmannsretten i at oppreisningsbeløpet passende kan settes til 100 000 kroner.
- (120) Jeg har utformet en felles domsslutning for sak 2016/1334 og sak 2016/1681 og stemmer for denne

D O M :

- I. I lagmannsrettens dom, domsslutningens punkter 1, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11 og 14, gjøres følgende endringer:
1. B, født 00.00.1972, dømmes for overtredelse av straffeloven § 224 første ledd bokstav a, jf. § 60 a (to tilfeller), jf. straffeloven § 62 første ledd til fengsel i 5 – fem – år og 6 – seks – måneder. Ved soning fragår 1109 – ettusenett hundreogni – dager for utholdt varetekt, jf. straffeloven § 60.
  4. A, født 00.00.1980, dømmes for overtredelse av straffeloven § 224 andre ledd bokstav a og b, jf. § 224 første ledd bokstav a, jf. § 60 a (to tilfeller) og § 224 første ledd bokstav a (ett tilfelle) som felles straff med det forhold som er rettskraftig avgjort ved Oslo tingretts dom 28. september 2015, jf. straffeprosessloven § 348 første ledd, jf. straffeloven § 62 og § 63 andre ledd, til fengsel i 4 – fire – år. Ved soning fragår 686 – sekshundreogåttiseks – dager for utholdt varetekt, jf. straffeloven § 60.

6. B, G, F og A betaler i fellesskap 200 000 – tohundretusen – kroner i oppreisning til D innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dom.
7. B, G, F og A betaler – i fellesskap så langt ansvaret for den enkelte rekker – til D med
- 500 000 – femhundretusen – kroner for B og A og
- 400 000 – firehundretusen – kroner for G og F
- innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dom.
9. B, G, F og A betaler i fellesskap 200 000 – tohundretusen – kroner i oppreisning til C innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dom.
10. B, G, F og A betaler – i fellesskap så langt ansvaret for den enkelte rekker – til C med
- 500 000 – femhundretusen – kroner for B og A og
- 400 000 – firehundretusen – kroner for G og F
- innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dom.
14. A betaler 28 000 – tjueåttetusen – kroner i erstatning til E innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dom.

II. For øvrig forkastes ankene.

- (121) Dommer **Bergsjø:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
- (122) Dommar **Utgård:** Det same.
- (123) Dommer **Endresen:** Likeså.
- (124) Justitiarius **Øie:** Likeså.
- (125) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

- I. I lagmannsrettens dom, domsslutningens punkter 1, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11 og 14, gjøres følgende endringer:
1. B, født 00.00.1972, dømmes for overtredelse av straffeloven § 224 første ledd bokstav a, jf. § 60 a (to tilfeller), jf. straffeloven § 62 første ledd til

fengsel i 5 – fem – år og 6 – seks – måneder. Ved soning fragår 1109 – ettusenettthundreogni – dager for utholdt varetekt, jf. straffeloven § 60.

4. A, født 00.00.1980, dømmes for overtredelse av straffeloven § 224 andre ledd bokstav a og b, jf. § 224 første ledd bokstav a, jf. § 60 a (to tilfeller) og § 224 første ledd bokstav a (ett tilfelle) som felles straff med det forhold som er rettskraftig avgjort ved Oslo tingretts dom 28. september 2015, jf. straffeprosessloven § 348 første ledd, jf. straffeloven § 62 og § 63 andre ledd, til fengsel i 4 – fire – år. Ved soning fragår 686 – sekshundreogåttiseks – dager for utholdt varetekt, jf. straffeloven § 60.
6. B, G, F og A betaler i fellesskap 200 000 – tohundretusen – kroner i oppreisning til D innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dom.
7. B, G, F og A betaler – i fellesskap så langt ansvaret for den enkelte rekker – til D med
500 000 – femhundretusen – kroner for B og A og
400 000 – firehundretusen – kroner for G og F
innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dom.
9. B, G, F og A betaler i fellesskap 200 000 – tohundretusen – kroner i oppreisning til C innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dom.
10. B, G, F og A betaler – i fellesskap så langt ansvaret for den enkelte rekker – til C med
500 000 – femhundretusen – kroner for B og A og
400 000 – firehundretusen – kroner for G og F
innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dom.
14. A betaler 28 000 – tjuåttetusen – kroner i erstatning til E innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dom.

II. For øvrig forkastes ankene.

Riktig utskrift bekreftes: